

УДК 378.018.8-051:364-786]:352(045)
DOI 10.31499/2618-0715.1(10).2023.282274

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО НАДАННЯ РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ПОСЛУГ У ГРОМАДІ

Кравченко Оксана, доктор педагогічних наук, професор, декан факультету соціальної та психологічної освіти, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ORCID 0000-0002-9732-6546

E-mail: okskravchenko@ukr.net

Салата Назар, аспірант, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ORCID 0000-0002-0194-8480

E-mail: nazarsalata@gmail.com

У статті здійснено аналіз стану підготовки фахівців до надання реабілітаційних послуг в громаді, визначено унікальність з реалізації відповідних освітніх програм в умовах конкретного закладу вищої освіти (УДПУ імені Павла Тичини) та визначено перспективні напрями для удосконалення. Схарактеризовано напрями, які забезпечують змістову складову у процесі підготовки фахівців, готових до надання реабілітаційних послуг в громаді: врахування вимог міжнародного і українського законодавства; дотримання вимог відповідності освітніх програм стандартам вищої освіти з відповідних спеціальностей; врахування вимог професійних стандартів професій соціальної сфери у змісті освітніх програм; наявність освітніх компонентів, які забезпечують формування програмних результатів навчання з надання реабілітаційної допомоги; практична підготовка фахівців; науково-дослідна діяльність з питання соціально-психологічної реабілітації; проектна діяльність в громаді; членство у міжнародних та українських професійних об'єднаннях за тематикою реабілітації.

Ключові слова: заклад вищої освіти, підготовка фахівців, психолог, соціальний працівник, соціальний педагог, соціальні послуги, реабілітація, громада.

TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS FOR THE PROVISION OF REHABILITATION SERVICES IN THE COMMUNITY

Kravchenko Oksana, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Social Pedagogy and Social Work Department, Pavlo Tychnya Uman State Pedagogical University

ORCID 0000-0002-9732-6546

E-mail: okskravchenko@ukr.net

Salata Nazar, PhD student, Pavlo Tychnya Uman State Pedagogical University

ORCID 0000-0002-0194-8480

E-mail: nazarsalata@gmail.com

The article analyses the state of training of specialists for the provision of rehabilitation services in the community, identifies the uniqueness of the implementation of relevant educational programmes in a particular higher education institution (Pavlo Tychnya Uman State Pedagogical University), and identifies promising areas for improvement.

The author describes the areas that provide a content component in the process of training specialists ready to provide rehabilitation services in the community: taking into account the requirements of international and Ukrainian legislation that determine the policy, standards, and mechanism for the provision of rehabilitation services; meeting the requirements of compliance of educational programmes with the standards of higher education in the relevant specialities; taking into account the requirements of professional standards of social sphere professions in the content of educational programmes; the availability of educational components that ensure the formation of programmatic results of training in the provision of rehabilitation assistance; practical training of specialists on the basis of social sphere institutions that provide rehabilitation services; research activities on social and psychological rehabilitation; project activities in the community, which allows searching for and implementing creative ideas, attracting additional funding, providing additional services for the rehabilitation of vulnerable categories of citizens, attracting higher education seekers to such activities; membership in international and Ukrainian professional associations on the subject of rehabilitation, in particular in the Association of Inclusive Rehabilitation and Social Tourism. Along with theoretical and methodological developments, long-range objectives are identified according to the requirements of our time and reforms in the fields of education, social sphere, and health care.

Keywords: *higher education institution, training of specialists, psychologist, social worker, social teacher, social services, rehabilitation, community.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. У 2020 році держави-учасниці Болонського процесу ухвалили Римське міністерське комюніке щодо розвитку вищої освіти до 2030 року. З огляду на входження України до Європейського простору вищої освіти доцільно закладам вищої освіти враховувати «Принципи та настанови для посилення соціального виміру вищої освіти в ЄПВО», які визначені у комюніке: 1. Соціальний вимір повинен бути центральним для стратегій вищої освіти на системному та інституційному рівнях, а також на рівні ЄПВО та ЄС. 2. Нормативно-правові акти або політичні документи повинні дозволяти та давати змогу закладам вищої освіти розробляти власні стратегії для виконання свого громадського обов'язку щодо розширення доступу до вищої освіти, участі в навчальному процесі та його завершенні. 3. Інклюзивність усієї системи освіти повинна бути покращена шляхом вироблення послідовної політики від дошкільної освіти через шкільну освіту до вищої освіти та навчання протягом усього життя. 4. Достовірні дані є необхідною передумовою вдосконалення соціального виміру вищої освіти на основі фактичних даних. 5. Органи державної влади повинні здійснювати політику, яка дозволяє закладам вищої освіти забезпечувати ефективне консультування та методичну допомогу для потенційних і зарахованих студентів з метою розширення їхнього доступу до участі в процесі здобуття вищої освіти та його завершенні. 6. Органи державної влади повинні забезпечити достатнє та стійке фінансування й фінансову автономію закладам вищої освіти, що дозволить їм створити адекватний потенціал для охоплення різноманітності та сприяти рівності й інклюзивності вищої освіти. 7. Органи державної влади повинні допомагати закладам вищої освіти зміцнювати свою спроможність реагувати на потреби студентського та викладацького складу, а також створювати інклюзивне середовище навчання та інклюзивну інституційну культуру. 8. Програми міжнародної мобільності у вищій освіті повинні бути структуровані та реалізовуватися таким чином, щоб сприяти різноманіттю, справедливості, інклюзії, зокрема, сприяти участі в них студентів і працівників з уразливих, неблагополучних або недостатньо представлених верств населення. 9. Заклади вищої освіти повинні забезпечити, щоб участь спільноти у вищій освіті сприяла різноманіттю, справедливості та інклюзії. 10. Органи державної влади повинні вести політичний діалог із закладами вищої освіти й іншими відповідними зацікавленими сторонами для того, щоб зазначені принципи й настанови були перекладені та впроваджені як у національній системі, так і на інституційному рівні [9].

У 2022 р. уряд схвалив Стратегію розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки, відповідно до якої бачення вищої освіти України – конкурентоспроможна та соціально відповідальна вища освіта України, яка має високу довіру у суспільстві; формує

фаховий та науково-освітній потенціал країни шляхом реалізації якісних освітніх програм, досліджень і соціальних проектів; інтегрована у європейський освітній та дослідницький простори; демонструє динамічний розвиток інституцій та академічних спільнот на принципах академічної свободи, університетської автономії, доброчесності та інклюзивності [6].

Такі стратегічні цілі є орієнтирами для закладів вищої освіти у розробці власних місій та локальних нормативних документів, враховуючи регіональний контекст, вимоги ринку праці та спектр спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців.

Сучасні умови посилюють затребуваність у фахівцях, які надають послуги соціально-психологічної підтримки і допомоги вразливим категоріям громадян з метою відновлення для повноцінного функціонування у суспільстві. Професійна діяльність психологів і соціальних працівників актуалізується в умовах війни – вже рік українці проживають в умовах сирен повітряної тривоги, мирні жителі стають об'єктами вибухів і ракетних ударів по всій країні, вимушені змінювати місце проживання у пошуках безпечних умов, зазнають фізичних і психосоціальних травм внаслідок руйнівного насильства навколо них. Найбільш вразливою категорією є діти: усього з 24 лютого по 30 грудня, за даними Офісу Генерального прокурора, в Україні загинуло щонайменше 450 дітей, 872 отримали поранення, 356 – зниклі, 13876 – депортовані (лише 125 дітей повернуто). Водночас ці цифри не є остаточними, оскільки під час активних бойових дій та через тимчасову окупацію частини території України точну кількість встановити неможливо [3]. Фахівці соціальної роботи, соціальні педагоги, психологи вимушені працювати подекуди в екстремальних умовах, здійснювати соціальне обслуговування, психологічний супровід та соціально-педагогічний патронаж в громадах. Нові виклики зумовлюють затребуваність у таких фахівцях і вмотивовують заклади вищої освіти переглядати підходи у підготовці протягом навчання та у змісті освітніх програм.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Послугуємося працями українських дослідників системи професійної підготовки соціальних працівників (І. Албул, К. Дубич, О. Карагодіна, О. Карпенко, Л. Клос, Н. Коляда, Т. Лях, Ж. Петрочко, І. Пеша, В. Поліщук, О. Расказова, Н. Рижанова, Н. Сейко, Т. Семигіна, Г. Слезанська, Т. Федорченко, Т. Шаповалова та ін.) та психологів (О. Васильєва, С. Кузікова, С. Миронець, О. Митник, В. Панок, В. Синишина, О. Сафін, М. Слюсаревський, Н. Фалько, Т. Яценко та ін.).

Теоретико-методологічні засади з розробки моделей і систем професійної підготовки фахівців обґрунтовують науково-дослідні установи: Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи НАПН України, Інститут проблем виховання НАПН України, Інститут психології НАПН України, Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, Науково-дослідний інститут соціальної політики Мінсоцполітики і НАН України, ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики» тощо.

Враховуючи вимоги міжнародного і українського законодавства, результати наукових досліджень і проектів, сучасний стан суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації в країні, розвиток системи вищої освіти, потребує детального вивчення питання підготовки фахівців в умовах вищої школи до надання соціальних послуг та здійснення психологічної допомоги різним категоріям населення з відновлення від наслідків війни.

Мета статті – здійснити аналіз стану підготовки фахівців до надання реабілітаційних послуг в громаді, визначити унікальність з реалізації відповідних освітніх програм в умовах конкретного закладу вищої освіти (УДПУ імені Павла Тичини) та визначити перспективні напрями для удосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У підготовці фахівців в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини зі спеціальності «Психологія» та галузі

знань «Соціальна робота» змістовим складником є готовність до надання реабілітаційних послуг.

Підготовка здійснюється за освітніми програмами (17 освітньо-професійних та освітньо-наукових програм) – це єдиний комплекс освітніх компонентів (навчальних дисциплін, індивідуальних завдань, практик, контрольних заходів тощо), спрямованих на досягнення передбачених такою програмою результатів навчання, що дає право на отримання визначеної освітньої кваліфікації.

При розробці, оновленні і реалізації освітніх програм враховуються **вимоги міжнародного і українського законодавства**, що визначає політику, стандарти і механізм надання реабілітаційних послуг.

Реабілітація є важливою складовою послуг для людей із інвалідністю та однією із ключових стратегій досягнення *Цілей сталого розвитку*: «забезпечення здорового способу життя і сприяння благополуччю людей будь-якого віку» [8].

Упровадження комплексної системи реабілітації має важливе значення, оскільки багато документів і доповідей ВООЗ і ООН вимагають посилення реабілітації як ключової стратегії охорони здоров'я у XXI ст. в усьому світі. Реабілітація має реалізовуватися з метою задоволення відповідних потреб людини з інвалідністю у її життєдіяльності, а також у випадках тимчасових порушень здоров'я (вроджених чи набутих).

У цьому контексті з теоретичної і практичної точки зору заслуговує на увагу *Біла книга (WB) з фізичної і реабілітаційної медицини* (ФРМ), яку укладають у Європі чотири європейські організації (Європейська академія реабілітаційної медицини – EARM, Європейське об'єднання ФРМ – ESPRM, Європейський союз медичних фахівців – секція ФРМ, Європейська Колегія ФРМ – ECPRM, яку обслуговує Європейський союз медичних фахівців – Рада ФРМ) і являє собою довідник для фахівців із реабілітації в Європі. Сьогодні є вже три видання; перше вийшло друком у 1989 р., друге і третє – у 2006 р. і 2007 р. WB має ряд цілей, зокрема створення уніфікованої структури для європейських країн; інформування осіб, які займаються питаннями реабілітації на європейському і національному рівнях.

WB складається із 4 розділів, 11 параграфів та декількох додатків. Зміст книг усебічно висвітлює реабілітацію не лише крізь призму стану здоров'я, але й функціонування. Відповідно реабілітація спрямована на покращення функціонування людей, які мають проблеми зі здоров'ям чи обмежені можливості. Загальна мета всіх цих ініціатив – підвищення якості послуг і погодження на міжнародному рівні спрямованості на покращення оздоровчих реабілітаційних послуг, а також допомога людям з обмеженими можливостями в досягненні й підтримці оптимального функціонування у взаємодії зі своїм середовищем [4].

Фахівці з реабілітації можуть застосовувати широкий спектр утручань, починаючи від медикаментів, вправ, мануальної терапії, фізичних впливів, технічних засобів, освітніх програм і адаптації до навколишнього середовища. Провідні фахівці на основі наукових досягнень та кращих практик розробляють програми реабілітації для людей з різними захворюваннями і функційними порушеннями.

WB орієнтована на такі групи професіоналів: лікарі та інші фахівці з реабілітації (професії зі сфери надання послуг: медичних, соціальних, освітніх тощо); студенти як майбутні фахівці відповідних галузей; політики та службовці, які займаються плануванням вирішення питань охорони здоров'я, реабілітації та інвалідності; широка громадськість; люди з обмеженими можливостями і представники їхніх організацій [4].

Відповідно до WB фізична і медична реабілітації взаємопов'язані і включають профілактику, медичну діагностику, лікування і реабілітацію людей різного віку з інвалідністю та супутніми захворюваннями, зокрема, усунення таких порушень і обмежень активності з метою сприяння їх фізичному й когнітивному функціонуванню (включаючи поведінку), участі (включаючи якість життя) і змін особистісних факторів і факторів навколишнього середовища.

Загальною метою реабілітації є оптимізація функціонування людини та підвищення якості її життя. Усі заходи будуть успішні за умови їх системності та спрямованості на усунення порушення здоров'я і з використанням навколишнього середовища, оскільки це зможе оптимізувати загальний результат. Отже, метою комплексної реабілітації є трансформація внутрішніх здібностей чи біологічного здоров'я людини у фактичну виробничу діяльність у взаємодії з навколишнім середовищем і особистісними факторами [4].

Реабілітація класично складається із 4-х етапів:

- аналіз: на основі моделі МКФ виявляють порушення функцій і структур тіла, обмеження діяльності та участі. Крім того, визначають фактори навколишнього середовища, особистісні та прогностичні, потенціал і потреби, бажання й очікування людини;

- постановка цілей: на підставі виявлених під час аналізу проблем та потенціалу з урахуванням мети реабілітації складають індивідуальний план, зокрема, визначають короткострокові й довгострокові цілі й терміни їх досягнення. У межах цього етапу визначають цілі та закріплюють конкретні заходи на їх виконання, які обирають із використанням МКФ;

- заходи: усі терапевтичні, освітні та інші заходи спрямовані на подолання порушень функцій і структур організму, їх стабілізацію, покращення чи відновлення, оптимізацію діяльності й участі з урахуванням можливостей і продуктивності людини та навколишнього середовища;

- оцінка результатів: оцінюють ефект від проведених заходів, спрямованих на досягнення цілей. На цьому етапі важливо визначити, чи є ще не вирішені проблеми, якщо так – реабілітацію потрібно продовжити [4].

Періодично програму реабілітації переглядають і переплановують відповідно до нових цілей до того часу, поки вони не будуть досягнуті.

Під час підготовки WB у лютому 2017 р. ВООЗ запустила програму «Реабілітація 2030: заклик до дії», у якій взяли участь більш 200 країн і в рамках якої були представлені рекомендації ВООЗ щодо реабілітації в системах охорони здоров'я. Головні цілі цих ініціатив – привернення уваги до невирішених потреб у реабілітації, необхідність розширення доступу до реабілітаційних послуг, що є невід'ємною складовою охорони здоров'я поряд з профілактикою, пропагандою здорового способу життя, особливо людей з інвалідністю. Реабілітаційні послуги актуалізуються як інвестиції в людський капітал, які сприяють покращенню здоров'я людей і відповідно економічного й соціального розвитку.

У Програмі виокремлено десять напрямів створення ефективних механізмів координації і підтримки зусиль із розширення доступу до реабілітаційних послуг; удосконалення планування у сфері надання реабілітаційних послуг на всіх рівнях, з урахуванням надзвичайних ситуацій; посилення інтеграції реабілітаційних послуг і системи соціальної допомоги людям; забезпечення всезагального доступу до реабілітації, у тому числі і в сільській місцевості; створення широкого багатoproфільного контингенту фахівців у сфері реабілітації та пропаганда реабілітації в кожній країні; розширення фінансування реабілітаційних послуг через відповідні системи; збір і узагальнення інформації про реабілітацію з використанням МКФ; нарощування дослідницького потенціалу і розширення доступності надійних даних із реабілітації; створення і зміцнення партнерства між країнами у сфері надання реабілітаційних послуг [4].

Серед українських нормативних документів є Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» (2006), із прийняттям якого змінилися підходи до вирішення проблем, пов'язаних з інвалідністю, що дало змогу сформулювати основу сучасних систем медико-соціальної експертизи, реабілітації дітей з ООП і реабілітаційної індустрії загалом; Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я», який визначає правові,

організаційні та економічні засади проведення реабілітації осіб з обмеженнями повсякденного функціонування у сфері охорони здоров'я (2020).

Таким чином, згідно законодавства сучасний підхід до реабілітації передбачає комплексний вплив на людину, що включає медичний, психологічний і соціальний аспекти, сприяє відновленню фізичного здоров'я та соціального статусу особистості. Це передбачає системну міждисциплінарну участь фахівців із медичної, трудової та соціально-психологічної реабілітації. Загальною метою реабілітації є подолання хвороби та відновлення здоров'я людини, її успішна соціалізація.

Поряд із врахуванням нормативно-правових актів, що регулюють здійснення реабілітації, дотримується вимога **відповідності освітніх програм стандартам вищої освіти** з відповідних спеціальностей. Якщо проаналізуємо зміст державних стандартів від першого (бакалавр) до третього (доктор філософії) рівнів вищої освіти зі спеціальності «Психологія» та «Соціальна робота», то на рівні інтегральної компетентності, спеціальних компетентностей та програмних результатів навчання конкретного визначення щодо здійснення реабілітації немає. Проте є окремі позиції, що характеризують зміст підготовки до надання послуг соціальної та психологічної реабілітації, а також здійснення наукових досліджень за цією тематикою (табл. 1).

Таблиця 1

Аналіз стандартів вищої освіти щодо реабілітаційної складової у підготовці майбутніх психологів та соціальних працівників

ОС «бакалавр»			
Спеціальність	Інтегральна компетентність	Спеціальні компетентності	Програмні результати навчання
Психологія	Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері психології, що передбачають застосування основних психологічних теорій та методів та характеризуються комплексністю і невизначеністю умов.	СК8. Здатність організувати та надавати психологічну допомогу (індивідуальну та групову)	<p>ПР5. Обирати та застосовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій (тести, опитувальники, проективні методики тощо) психологічного дослідження та технології психологічної допомоги</p> <p>ПР14. Ефективно виконувати різні ролі у команді у процесі вирішення фахових завдань, у тому числі демонструвати лідерські якості.</p>
Соціальна робота	Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у соціальній сфері або у процесі	1. Знання і розуміння сутності, значення і видів соціальної роботи та основних її напрямів (психологічного,	20. Здатність до сприяння підвищенню добробуту і соціального захисту

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

	навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів соціальної роботи і характеризується комплексністю та невизначеністю умов	соціально-педагогічного, юридичного, економічного, медичного).	осіб, здійснення соціальної допомоги та надання підтримки тим, хто перебуває у складних життєвих обставинах.
ОС «Магістр»			
Психологія	Здатність вирішувати складні завдання і проблеми у процесі навчання та професійної діяльності у галузі психології, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій і характеризується комплексністю та невизначеністю умов і вимог	СК4. Здатність здійснювати практичну діяльність (тренінгову, психотерапевтичну, консультаційну, психодіагностичну та іншу залежно від спеціалізації) з використанням науково верифікованих методів та технік	ПР5. Розробляти програми психологічних інтервенцій (тренінг, психотерапія, консультування тощо), провадити їх в індивідуальній та груповій роботі, оцінювати якість
Соціальна робота	Здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у галузі соціальної роботи або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог	2. Здатність до виявлення соціально значимих проблем і факторів досягнення соціального благополуччя різних груп населення.	10. Здатність виявляти ініціативу та підприємливість задля вирішення соціальних проблем через упровадження соціальних інновацій.
ОНС «Доктор філософії»			
Психологія	Здатність продукувати нові ідеї, розв'язувати значущі комплексні проблеми професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності у сфері психології, застосовувати методологію наукової та педагогічної діяльності, а також проводити власне наукове дослідження, результати якого мають наукову	СК1. Здатність виокремлювати, систематизувати та прогнозувати актуальні психологічні проблеми, чинники та тенденції функціонування й розвитку особистості, груп і організацій на різних рівнях психологічного дослідження.	РН3. Виокремлювати, систематизувати, розв'язувати, критично осмислювати та прогнозувати значущі психологічні проблеми, формулювати і перевіряти гіпотези, визначати чинники та тенденції функціонування й розвитку особистості, груп і організацій на різних рівнях

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

	новизну, теоретичне та практичне значення		психологічного дослідження
Соціальна робота	Здатність розв'язувати комплексні проблеми у сфері соціальної роботи, здійснювати власні наукові дослідження, результати яких мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення; застосовувати сучасні методології наукової та науково-педагогічної діяльності	СК04. Здатність до побудови тлумачно-інтерпретаційних моделей для пояснення соціальних явищ і процесів, переосмислення наявних та створення нових знань та/або професійних практик у сфері соціальної роботи.	РН07. Будувати тлумачно-інтерпретаційні моделі для пояснення соціальних явищ і процесів, переосмислювати наявні та створювати нові знання та/або професійні практики у сфері соціальної роботи.

Водночас, у змісті освітніх програм **враховуються вимоги професійних стандартів професій соціальної сфери**. Нами проаналізований реєстр кваліфікацій Міністерства економіки України [5] і з'ясовано, що для сфери реабілітації розроблено і затверджено близько 20 професійних стандартів. Схарактеризовано мету діяльності за професіями, в загальному вони спрямовані на надання комплексної допомоги людям з інвалідністю та тих, хто перебуває у складних життєвих обставинах (табл. 2).

Таблиця 2

Перелік професійних стандартів для професій сфери реабілітації

Дата затвердження	Назва професійного стандарту	Мета професійної діяльності	Вимоги до спеціальності
25.01.2022	Методист з професійної реабілітації	Організація та здійснення навчально-методичної діяльності з професійної реабілітації осіб з інвалідністю	Галузь знань «Освіта\педагогіка». Диплом молодшого бакалавра, бакалавра, або магістра
03.02.22	Інструктор з трудової реабілітації	Надання комплексних соціальних послуг особам з інвалідністю, в тому числі особам з інтелектуальними або психічними порушеннями (комбінованими порушеннями), особам із зниженою руховою активністю, які можуть самостійно пересуватися; особам похилого віку; особам, які повернулися з місць позбавлення волі; колишнім алко- та наркозалежним; випускникам інтернатних закладів; внутрішньо переміщеним особам; військовослужбовцям; особам,	Громадське здоров'я, Фізична терапія, ерготерапія, Соціальна робота, Психологія, Біомедична інженерія. Диплом молодшого бакалавра або бакалавра

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

		які втратили роботу через карантинні обмеження, тривалі хвороби, відпустку по догляду за дитиною, які перебувають у складних життєвих обставинах, спрямованих на формування, розвиток та удосконалення соціальних, комунікативних, фізичних, трудових умінь та навичок для подальшого працевлаштування та інтеграції у суспільне життя	
25.02.2022	Фахівець з фізичної реабілітації	Забезпечення фізичної реабілітації, спрямованої на відновлення психосоціальних функцій, порушених внаслідок хвороби або травми, відновлення чи компенсацію послаблених або втрачених функцій організму клієнта / пацієнта	Галузь знань «Охорона здоров'я». Диплом молодшого бакалавра або бакалавра
25.02.2022	Вихователь соціальний по роботі з дітьми з інвалідністю	Організація освітньо-виховного та реабілітаційного процесів з метою подальшої особистісної і професійної реалізації у суспільному житті дитини з інвалідністю та відповідно до її потреб	Дошкільна освіта, початкова освіта, спеціальна освіта, психологія. Диплом бакалавра або магістра
25.01.2022	Методист навчально-методичної роботи з надання соціальних послуг	Організація та проведення навчально-методичної роботи щодо надання соціальних послуг, соціальної допомоги, соціальної підтримки особам / сім'ям, які належать до вразливих груп населення та / або перебувають у складних життєвих обставинах, організація та проведення навчальних заходів із питань соціальної роботи, надання соціальних послуг у відповідній адміністративно-територіальній одиниці	Соціальна робота. Диплом магістра
24.01.2022	Директор реабілітаційної установи (центру) для осіб з інвалідністю	Забезпечення ефективної діяльності реабілітаційної установи (центру) для осіб з інвалідністю	Диплом магістра
09.02.2021	Вихователь-методист (заклади,	Організація методичної діяльності у закладах,	Освіта, педагогіка. Диплом бакалавра

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

	установи соціального захисту дітей)	установах соціального захисту дітей	або магістра
09.02.2021	Вихователь (заклади, установи соціального захисту дітей)	Організація виховної діяльності у закладах, установах соціального захисту дітей	Освіта, педагогіка. Диплом молодшого бакалавра або бакалавра
210.02.2021	Соціальний менеджер	Здійснення планування, організації, координації, моніторингу соціальної роботи, оцінювання потреб у соціальних послугах для забезпечення надання соціальних послуг, соціальної підтримки сім'ям, дітям та молоді, які перебувають у складних життєвих обставинах, у територіальній громаді	Соціальна робота. Диплом магістра
04.02.2021	Директор закладу (установи) надання соціальних послуг	Управління установою / закладом, яка надає соціальні послуги особам / сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, не можуть самостійно їх подолати та потребують сторонньої допомоги	Соціальна робота. Публічне управління та адміністрування. Диплом магістра
20.06.2020	Супроводжувач осіб з інвалідністю	Надання соціальних послуг фізичного супроводу особам з інвалідністю, які мають порушення опорно-рухового апарату, порушення зору, інших нозологій для усунення обмежень життєдіяльності та включення у громаду	Диплом кваліфікованого робітника
20.06.2020	Фахівець із соціальної допомоги вдома	Організація надання соціальних послуг та соціальної допомоги вдома особам похилого віку, особам з інвалідністю, хворим з числа осіб працездатного віку на період до встановлення їм групи інвалідності, але не більш як чотири місяці, які перебувають у складних життєвих обставинах, у подоланні складних життєвих обставин або мінімізації негативних наслідків таких обставин	Соціальна робота. Диплом бакалавра або магістра
20.06.2020	Фахівець із	Надання соціальних послуг,	Соціальна робота.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

	соціальної роботи	спрямованих на профілактику складних життєвих обставин, подолання або мінімізацію негативних наслідків, особам/сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати	Диплом бакалавра або магістра
16.06.2020	Інструктор-методист у справах осіб з порушенням слуху	Надання методичної, організаційної, консультативної допомоги особам з порушеннями слуху з метою забезпечення умов їх оптимальної життєдіяльності	Диплом молодшого бакалавра або бакалавра
04.07.2019	Соціальний працівник	Забезпечення дій спрямованих на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають	Соціальна робота. Диплом бакалавра або магістра
19.02.2019	Перекладач жестової мови	Забезпечення міжмовної та міжкультурної комунікації між особами з порушеннями слуху та тими, якічують, у різних сферах суспільної діяльності	Диплом кваліфікованого робітника або молодшого бакалавра
03.02.2021	Практичний психолог (соціальна сфера)	Профілактика негативних соціальних проявів в поведінці соціальних груп і окремих осіб та психологічна допомога представникам соціально-вразливих верств населення, а також особам у складних життєвих обставинах	Психологія. Медична психологія. Диплом бакалавра або магістра
03.02.2021	Практичний психолог закладу освіти	Психологічне забезпечення освітнього процесу відповідно до цілей та завдань освітньої діяльності та визначених результатів навчання, сприяння створенню психолого-педагогічних умов, необхідних для досягнення результатів навчання здобувачами освіти, ефективної роботи педагогічних (науково-педагогічних) працівників закладу освіти, сприяння всебічному особистісному розвитку здобувачів освіти, реалізації їхніх можливостей	Психологія. Диплом бакалавра або магістра

		та захист психічного здоров'я під час навчання	
--	--	--	--

Позитивно оцінюючи появу за останніх 5 років професійних стандартів за професіями соціальної сфери, водночас практична діяльність потребує розробку таких документів за спеціалізаціями: психологічна реабілітація, соціальна реабілітація, медична реабілітація, соціально-педагогічна реабілітація, медіація тощо.

Аналізуючи освітні програми, за якими здійснюється підготовка фахівців в УДПУ імені Павла Тичини, виокремили **освітні компоненти, які забезпечують формування програмних результатів навчання з надання реабілітаційної допомоги:**

- ОПП «Соціальна робота (Соціально-психологічне консультування)» (ОС «бакалавр»): «Технології соціальної роботи», «Соціальна робота з різними групами клієнтів», «Соціальна робота в інклюзивному середовищі», «Інноваційні моделі надання соціальних послуг»;

- ОПП «Психологія» (ОС «бакалавр»): «Теорія і практика психокорекції», «Методика роботи психолога», «Основи психотерапії»;

- ОПП «Соціальна робота» (ОС «магістр»): «Сучасні технології соціальної роботи», «Практикум з соціальної роботи»; «Психолого-педагогічний супровід в умовах інклюзивного навчання»;

- ОПП «Психологія» (ОС «магістр»): «Основи соціально-психологічної реабілітації», «Психологічний супровід інклюзивної освіти», «Технології реабілітаційної роботи в інклюзивному середовищі»;

- ОНП «Соціальна робота» (ОНС «доктор філософії»): «Інновації у соціальній роботі»;

- ОНП «Психологія» (ОНС «доктор філософії»): «Сучасні проблеми психологічної теорії і практики».

Водночас, доцільно збільшити перелік освітніх компонентів за тематикою реабілітації, як обов'язкових, так і дисциплін вільного вибору.

Важливим складником у **професійній підготовці фахівців є практика**, яка дозволяє апробувати в умовах виробничого процесу набуті теоретичні знання, закріпити практичні вміння і навички. Базами практики виступають: Управління праці і соціального захисту населення Уманської міської ради, «Клініка дружня до молоді» Уманської міської лікарні, КЗ «Черкаський обласний центр медико-соціальної експертизи», Інклюзивно-ресурсний центр, реабілітаційні центри, громадські організації тощо.

Задля посилення практикорієнтованої складової в освітньому процесі та врахування потреб ринку праці створена Рада роботодавців, метою діяльності якої є забезпечення високої професійної підготовки фахівців на основі комплексного співробітництва факультету із зацікавленими підприємствами і організаціями – провідними роботодавцями, шляхом об'єднання інтелектуального потенціалу, практичного досвіду, матеріальних, фінансових і корпоративних ресурсів.

Спільно з роботодавцями визначаються конкретні освітні компоненти, завдання практики, тематики наукових досліджень тощо. Завдяки тісній співпраці університет отримує запит на підготовку фахівців, на визначення фокусу освітніх програм, формулювання програмних результатів навчання тощо.

Для закладу вищої освіти ключова роль відводиться науково-дослідницькій діяльності, і саме **питання соціально-психологічної реабілітації є темою наукових студій як викладачів, так і здобувачів вищої освіти**. Для цього створені передумови:

- наявність наукової інфраструктури (науково-дослідні і науково-практичні центри, науково-дослідні лабораторії, наукові школи, Наукове товариство студентів та аспірантів, Рада молодих вчених тощо), яка є базою для проведення досліджень;

- розробка науково-дослідної теми за рахунок державного бюджету Міністерством освіти і науки України «Соціально-психологічна реабілітація дітей та молоді з

особливими освітніми потребами засобами інклюзивного туризму» (державний реєстраційний номер 0119U103978);

- функціонує аспірантура і докторантура зі спеціальностей «231 Соціальна робота» та «053 Психологія», завдяки чому здійснюється написання дисертаційних досліджень;

- створюються разові і постійні спеціалізовані вчені ради із захисту дисертацій;

- виходить друком два фахових видання «Соціальна робота та соціальна освіта» та «Психологічний журнал», на сторінках яких висвітлюються і популяризуються результати наукових розвідок;

- за результатами проведених досліджень надано наукові послуги: «Розробка навчально-методичного забезпечення підготовки фахівців за професією 5133 Супроводжувач осіб з інвалідністю» на замовлення Київського міського центру соціальної, професійної та трудової реабілітації інвалідів; «Розробка науково-теоретичних основ технології соціально-психологічної реабілітації дітей з особливими освітніми потребами засобами каністерапії» на замовлення Клубу собаківництва Товариства сприяння обороні України; «Розробка навчально-методичного забезпечення діяльності інклюзивного табору» на замовлення Управління праці та соціального захисту населення Уманської міської ради; «Розробка навчально-методичного супроводу цифровізації соціальних послуг» на замовлення Управління праці та соціального захисту населення Уманської міської ради; «Розробка методичних рекомендацій із соціально-психологічної реабілітації учасників бойових дій методом каністерапії» на замовлення Центрального клубу собаківництва Товариства сприяння обороні України;

- написання здобувачами випускних кваліфікаційних робіт. Здійснений аналіз тематики бакалаврських та магістерських робіт засвідчив, що доцільно доповнити перелік на предмет комплексної реабілітації різних категорій, що посилить професійну підготовку до надання реабілітаційних послуг. Разом з тим, аналіз тематики дисертаційних досліджень аспірантів, дає змогу встановити, що тематика реабілітації займає вагому складову: «Соціальна реабілітація осіб з інвалідністю в умовах психоневрологічного інтернату», «Надання соціальних послуг засобами інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму в громаді», «Соціальна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами засобами музейної педагогіки», «Формування культури відповідального батьківства у чоловіків з адиктивною поведінкою в умовах реабілітаційних центрів», «Професійна реабілітація осіб з інвалідністю в умовах реабілітаційного центру», «Психологічна корекція особистісного типу реагування на хворобу у пацієнтів з ішемією серця», «Соціально-психологічна реабілітація комбатантів з посттравматичним стресовим розладом методом каністерапії».

На сьогодні інноваційним напрямом розвитку університету, а також творчої співпраці із роботодавцями є **проектна діяльність**, яка дозволяє здійснювати пошук і реалізацію креативних ідей, залучити додаткове фінансування, надавати додаткові послуги з реабілітації вразливих категорій громадян, залучати здобувачів вищої освіти до такої діяльності. Відтак, університет доповнив грантову історію з таких проектів:

- *програма Активні громадяни Британської ради* – мета проекту полягає у сприянні соціальним змінам і забезпеченні сталого розвитку шляхом створення і розбудови мережі молодих лідерів із залученням молодіжних організацій, які є рушіями реформ у своїх громадах та надання їм знань та навичок, що сприятимуть побудові відносин між людьми на засадах рівності та рівних можливостей, поваги до різноманіття, вміння вести безконфліктний діалог;

- *проект «Вчимося разом чути та долати соціальну ізоляцію»* – метою стало створення платформи для вивчення та спілкування українською жестовою мовою, зокрема в умовах пандемії COVID-19 та спричинених нею викликів;

- *Молодіжний проект «Центр зайнятості та професійного розвитку молоді та молоді з особливими потребами»* здобув перемогу у Міському конкурсі бізнес-планів «Банк молодіжних ініціатив» (м. Умань, 2020 р.).

Заслуговеє на позитивну оцінку участь викладачів і здобувачів у розробці проектних заявок для участі у *конкурсній програмі від Українського культурного фонду*:

- у 2020 р. УДПУ імені Павла Тичини став партнером у реалізації проекту «Міжнародний художній симпозиум-пленер осіб з інвалідністю «Мистецтво без обмежень». Заявником є Уманське міське товариство дружби із зарубіжними країнами (голова Кучер Г.М. – заступник міського голови, начальник Управління праці та соціального захисту населення Уманської міської ради).

- у 2021 р. університет отримав грантове фінансування від Українського культурного фонду на реалізацію проекту «Культурно-рекреаційно-туристична Черкащина: інклюзивно-соціальна 3D-карта»;

- у 2023 подана заявка «Розвиток громадської архівістики в Україні як передумова духовного відновлення українського суспільства» – чекаємо результати конкурсного відбору.

Варто наголосити на проектах, які реалізуються після 24 лютого 2022 року, університет і факультет є **партнерами у реалізації таких проектів**:

- благодійний проект «КОЛО ТУРБОТИ» створений за підтримки Дитячого фонду ООН в Україні (UNICEF), під патронатом НДСЛ «ОХМАТДИТ» МОЗ України. Мета проекту: у співпраці з медичними закладами, соцпрацівниками, психологами та волонтерськими організаціями надавати кваліфіковану безоплатну допомогу сім'ям, дітям віком від 0 до 6 років, що отримали гостру травму у результаті дії різноманітних обставин у ході війни в Україні;

- проект «Спільно. Точки зустрічі», який реалізовується за підтримки Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) та у співпраці з Міністерством молоді і спорту України. Проект спрямований на підтримку дітей, підлітків та їхніх родин, які через війну були змушені залишити свої домівки.

- проект «Теоретико-методологічне використання терапевтичної методики Хібукі-терапія у роботі з дитячою травмою». Ізраїльсько-український проект направлений на допомогу дітям ВПО та особам які мають симптоми ПТСР;

- реалізація проекту «Кімната терапії іграшкою», постійно діюча кімната до завершення бойових дій, та при виконанні реабілітаційних функцій поствоеного стану.

Окремою сторінкою у життєдіяльності університету є **членство в Асоціації інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму**: проведення I та II симпозиуму; створення і функціонування Центру соціально-освітньої інтеграції та інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму «Без бар'єрів»; підготовка і видання двох зарубіжних колективні монографії: «Current issues of inclusive tourism introduction in Ukraine and other countries» та «Social and educational services for children with disabilities: history, theory and practice»; 11 колективних монографій, виданих в Україні; 6 одноосібних монографій; 16 навчально-методичних довідників; 8 навчальних посібників; включено освітній компонент «Інклюзивний туризм»; щорічно проводиться Студентський конкурс проектів з інклюзивного туризму «Подорожуємо без бар'єрів»; підготовлена і видана колективна монографія «Соціально-психологічна реабілітація вразливих категорій громадян від наслідків війни»; загалом, складна суспільно-політична ситуація зумовлює доцільність обґрунтування системи соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді від наслідків війни. Проведені дослідження засвідчили, що інклюзивний туризм сприяє підвищенню рівню стресостійкості учасників освітнього процесу, збереженню психічного здоров'я та соціального благополуччя.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Поряд із теоретико-методичними напрацюваннями виокремлюються перспективні завдання, обумовлені вимогами сучасності та реформами у галузях освіти, соціальної сфери та охорони здоров'я. Головне завдання для закладу вищої освіти виявляти ці перспективи, прогнозувати та передбачати позитивні зміни у стратегіях освітньої та

наукової діяльності, визначити ключові складники для інтеграції в освітні програми підготовки фахівців:

- необхідність вивчення й імплементації кращого зарубіжного досвіду щодо реабілітації людей з інвалідністю, військових, дітей та молоді, людей похилого віку тощо, а також підготовки фахівців до надання таких послуг;
- доцільність посилення міжсекторальної співпраці практичних фахівців та викладачів щодо підготовки майбутніх фахівців до роботи в складі мультидисциплінарних команд з надання послуг комплексної реабілітації (фізичний терапевт, ерготерапевт, олігофренопедагог, логопед, вчитель фізичної культури, соціальний працівник, тренер «інваспорт», психолог, лікар та ін.);
- важливість післядипломної підготовки існуючих фахівців, які працюють за визначеними спеціальностями для підвищення їхньої конкурентності на ринку праці шляхом підвищення кваліфікації та здобуття нових компетентностей;
- пошук нових технологій з надання медико-соціальних послуг особам, які їх потребують, направлених на соціалізацію та підвищення якості життя людини (особи) на засадах мультидисциплінарного підходу;
- постійний моніторинг існуючих освітніх програм та навчальних планів підготовки фахівців з прив'язкою до досягнення компетентностей, достатніх до забезпечення надання мінімального пакету реабілітаційних послуг в громаді, введення нових навчальних дисциплін відповідно до потреб ринку праці;
- посилення практичної підготовки здобувачів вищої освіти шляхом впровадження елементів дуальної освіти, так і в межах аудиторних занять та безпосередньо на базах практики;
- створення на базі ЗВО центрів реабілітаційної допомоги зі спеціалізованим оснащенням, продуманим дизайном та оформленням відповідно до специфіки професійної діяльності психолога та соціального працівника;
- накопичення регіонального досвіду роботи з внутрішньо переміщеними особами, надання освітньо-просвітницьких послуг, здійснення соціальної підтримки та психологічного супроводу, створення умов для комплексної реабілітації за видами (психологічна, соціальна, професійно-трудова, спортивна, медична) та інтеграції до життя територіальної громади;
- об'єднання зусиль наукової спільноти та українських практиків щодо збереження кращого регіонального досвіду соціального захисту громадян, надання реабілітаційних послуг, а також розробки спільних проектів соціально-психологічної реабілітації вразливих категорій громадян від наслідків війни, забезпечення психічного здоров'я та соціального благополуччя у поствоєнний період;
- посилення заходів (збільшення кредитів на вивчення освітнього компоненту «Іноземна мова за професійним спрямуванням», запровадження англійських освітніх компонентів професійного спрямування, участь у міжнародних конференціях і стажуваннях тощо) із поглибленого вивчення англійської мови майбутніми фахівцями;
- розгляд можливостей впровадження дуальної освіти із закладами соціальної сфери регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція соціальної педіатрії (комплексної медико-соціальної реабілітації дітей з обмеженнями життєдіяльності). Реабілітація і паліативна медицина. 2015. № 1. С. 188.
2. Кравченко О. О., Коляда Н. М., Салата Н. Т. Соціально-психологічна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами в Україні. *Соціальна робота та соціальноосвіта*. 2020. № 2. С. 13–26.
3. Молодика Т. Діти і війна. Соціальна педіатрія та реабілітологія. 2022\22. С. 6–8.

4. Освітньо-виховний, реабілітаційний та оздоровчий потенціал інклюзивного туризму в умовах інклюзивного навчання : монографія / Оксана Олексіївна Кравченко ; МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань : Візаві, 2022. 272 с.
5. Реєстр кваліфікацій Міністерства економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=22469103-4e36-4d41288338b3c7fa&title=RestrProfesiinikhStandartiv&isSpecial=true> (дата звернення: 1.02.2023)
6. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки (розпорядження Кабінет Міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 25.01.2023)
7. Факультет соціальної та психологічної освіти. URL: fspo.edu.ua (дата звернення: 15.02.2023)
8. Цілі сталого розвитку на 2016–2030 рр. URL: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku> (дата звернення: 15.01.2023)
9. Шандра Р. Римське міністерське комюніке: основні положення. URL: <http://surl.li/eypom> (дата звернення: 1.02.2023)

REFERENCES

1. Kontseptsiiia sotsialnoi pediatrii (kompleksnoi medyko-sotsialnoi rehabilitatsii ditei z obmezheniamy zhyttiediialnosti). Rehabilitatsiia i paliatyvna medytsyna. 2015. № 1. S. 188 [in Ukrainian]
2. Kravchenko O. O., Koliada N. M., Salata N. T. Sotsialno-psykholohichna rehabilitatsiia ditei ta molodi z osoblyvymy osvithnimy potrebamy v Ukraini. Sotsialna robota ta sotsialnaosvita. 2020. № 2.S. 13–26. [in Ukrainian]
3. Molodyka T. Dity i viina. Sotsialna pediatriia ta rehabilitolohiia. 2022\22. S. 6–8. [in Ukrainian]
4. Osvitno-vykhovnyi, rehabilitatsiinyi ta ozdorovchyi potentsial inkluzyvnoho turyzmu v umovakh inkluzyvnoho navchannia : monohrafiia / Oksana Oleksiivna Kravchenko ; MON Ukrainy, Umanskyi derzh. ped. un-t imeni Pavla Tychyny. Uman : Vizavi, 2022. 272 s. [in Ukrainian]
5. Reiestr kvalifikatsii Ministerstva ekonomiky Ukrainy. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=22469103-4e36-4d41288338b3c7fa&title=RestrProfesiinikhStandartiv&isSpecial=true> (data zvernennia: 1.02.2023) [in Ukrainian]
6. Stratehiia rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022–2032 roky (rozporiadzhennia Kabinet Ministriv Ukrainy vid 23 liutoho 2022 r. № 286-r). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text> (data zvernennia: 25.01.2023) [in Ukrainian]
7. Fakultet sotsialnoi ta psykholohichnoi osvity. URL: fspo.edu.ua (data zvernennia: 15.02.2023) [in Ukrainian]
8. Tsili staloho rozvytku na 2016–2030 rr. URL: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku> (data zvernennia: 15.01.2023) [in Ukrainian]
9. Shandra R. Rymske ministerske komiunike: osnovni polozhennia. URL: <http://surl.li/eypom> (data zvernennia: 1.02.2023) [in Ukrainian]